

РІВНЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Однією з головних суперечностей сучасних процесів розвитку освіти є протиріччя між більш глибокою професіоналізацією управління, потребою в міжгалузевій інтеграції знань і досвіду, значимістю інтегрованих умінь для здійснення професійної управлінської діяльності в умовах інноваційного середовища і реальним станом підготовки кадрів.

Аналіз наукових джерел засвідчив найрізноманітніші трактування готовності, що обумовлюється як розбіжністю наукових підходів авторів, так і специфікою конкретної професійної діяльності, яка була об'єктом аналізу. У дослідженнях багатьох учених в основу поняття готовності покладено феномен установки (О. Імедадзе, О. Лентьєв, О. Прангішвілі, Ю. Поваренков, Д. Узнадзе) як готовності до активності, що виникає потреби з довкілля [1: 79].

Відомо, що в психології праці та традиційній педагогіці науковці виокремлюють традиційно два основних підходи в трактуванні феномена "готовність": функціональний (Г. Гагасва, Н. Левітов, Л. Нерсесян, А. Пуні, В. Пушкін, О. Ухтомський та ін.) та особистісний (Ф. Генев, В. Бочелюк, М. Дьяченко, Є. Ільїн, Л. Кандибович, Л. Карамушка, Р. Пенькова, Л. Разборова, В. Шадриков, В. Ширинський та ін.). Функціональний підхід розглядають як: емоційний стан, що характеризується оптимальним рівнем працездатності аферентних та еферентних систем; передстартова активізація психічних функцій; один із психічних станів; загальний психофізіологічний стан; певний стан психічних функцій, на основі якого здобувається оптимальний рівень досягнень діяльності [3: 6], [5: 221], [8: 12], [9: 180]. Особистісний підхід розглядає психологічну готовність як підготовленість до певної діяльності, що розуміється як стійке ієрархічне утворення особистості, яке включає в себе мотиваційний, когнітивний, операційний та інші компоненти [1: 79]. М. Дьяченко, Л. Кандибович розглядають готовність як цілеспрямований вияв особистості, що обіймає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, налаштованість на певну поведінку [3: 4]. Готовність як спрямованість особистості, яка передбачає потреби, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння й установки на певну поведінку в незвичних умовах трактує С. Кубіцький [4: 6]. На думку Л. Разборова готовність — дієвий стан особистості, що виражається в здатності до продуктивної реалізації знань, умінь та навичок і дозволяє особистості швидко орієнтуватись, продуктивно реалізовувати рішення, яке було прийнято, створювати творчу обстановку [10: 6]. Деякі науковці готовність розглядають як інтегративну професійну якість (В. Ширинський); або як інтегративне утворення особистості (Р. Пенькова) [11: 19], [7: 20].

Таким чином, для уніфікації означених підходів М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін. запропонували розрізнити загальну й ситуативну готовність, розуміючи під загальною – стійку характеристику особистості (передумова успішного виконання діяльності), а під ситуативною – психофізіологічний стан, який відповідає умовам виконання діяльності в конкретній обстановці. Зазначають, що крім готовності як психічного стану, ще існує й виявляється готовність як стійка характеристика особистості, яку називають по-різному: підготовленістю, тривалою або стійкою готовністю, – що діє постійно, і немає потреби кожного разу формувати у зв'язку із завданнями діяльності, але виявляючись завчасно сформованою, ця готовність є визначальною передумовою успішної діяльності [3: 20].

Отже, проблема готовності вивчалась на різних рівнях, від розкриття змісту поняття до виявлення особливостей прояву в різних видах діяльності, а саме: готовність до розумової та фізичної діяльності (А. Ковальов); до педагогічної діяльності (К. Дурай-Новакова, А. Ліненко, О. Мороз, О. Проскури, В. Слатьонін, В. Щербіна) тощо. В контексті нашого дослідження ми приймаємо за основу позицію науковців, які вказують на те, що готовність до конкретної діяльності залежить від сформованості психологічної системи діяльності та психологічних характеристик суб'єкта праці, його статусу.

Тож є потреба науково обґрунтувати структуру та схарактеризувати рівні готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища.

Ґрунтуючись на наукових доробках провідних вчених було визначено критерії і показники готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища. Відповідно до цих критеріїв і показників розроблено методичку діагностики рівнів готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища. Наочно це подано у табл. 1.

Структура готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища має три складові: психологічну готовність, когнітивну готовність і готовність до аналітико-проектувальної діяльності. Показниками психологічної готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища є: наявність емоційно-сміслових установок; схильність до розвитку школи; індивідуально-психологічні особливості особистості; когнітивної готовності – знання та розуміння загальних основ управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та видами, типами, засобами й формами нововведень у ЗОШ; знання загальних основ професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти; обізнаність із функціями керівника ЗОШ та комунікативними бар'єрами; готовності до аналітико-проектувальної діяльності – знання загальних основ підготовки та реалізації проектів у галузі освіти; обізнаність з видами, методами та етапами аналізу; застосування методів аналізу для організації навчально-виховного процесу, вирішення психолого-педагогічних ситуацій та прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1

Структура готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища

Критерії	Показники	Методики діагностики
Психологічна	- наявність емоційно-сміслових установок;	методика незакінчене речення

готовність	- схильність до розвитку школи;	(В. Бочелюк)	
	- індивідуально-психологічні особливості особистості.	анкета питань-стверджень (В. Бочелюк) діагностика ригідності (Е. Зеер, Е. Симанюк)	
Когнітивна готовність	- знання та розуміння загальних основ управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та видами, типами, засобами й формами нововведень у ЗОШ;	синтез складених нами тестових завдань та запропонованих О. Кузьмінім, О. Мельником, Л. Даниленко	
	- знання загальних основ професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти;		
	- обізнаність із функціями керівника ЗОШ та комунікативними бар'єрами.		
Готовність до аналітико-проектувальної діяльності	- знання загальних основ підготовки та реалізації проектів у галузі освіти;		кейси
	- обізнаність з видами, методами та етапами аналізу;		
	- застосування методів аналізу для організації навчально-виховного процесу, вирішення психолого-педагогічних ситуацій та прийняття управлінських рішень.		

Для визначення рівнів готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища було розроблено спеціальну діагностичну методику, яка включала як відомі методики соціально-психологічної діагностики (автори В. Бочелюк, Е. Зеер, Е. Симанюк, О. Кузьмінім, О. Мельником, Л. Даниленко та ін.), так і спеціально розроблені тестові завдання й кейси. В експериментальному дослідженні брали участь керівники навчальних закладів міст Одеса, Донецьк, Київ у кількості 795 осіб. Обробку експериментальних даних проведено за допомогою пакету прикладних програм SPSS з використанням факторного й кореляційного аналізу; математичних і статистичних методів обробки й аналізу даних, їх систематизації; експертного оцінювання, шкалювання; методів і прийомів верифікації (індукції, дедукції, графічних методів тощо), що дозволили перевірити якість отриманих результатів. Результати загальних рівнів готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища подано в табл. 2.

Як засвідчує таблиця, високий рівень готовності до професійної діяльності виявлено у 8% респондентів експериментальної і 8% контрольної груп. Достатній рівень зафіксовано у 26% респондентів експериментальної і контрольної груп, середній у 27% респондентів експериментальної і 26% контрольної груп, На задовільному рівні готовності до професійної діяльності було 23% респондентів експериментальної і 22% – контрольної груп. На низькому рівні готовності до професійної діяльності – 16% експериментальної і 18% респондентів контрольної груп.

Таблиця 2

Рівні готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища (%)

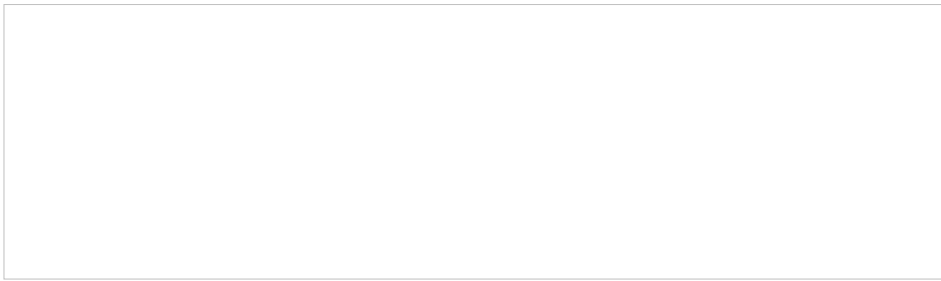
Група	Рівні				
	Високий	Достатній	Середній	Низький	Незадовільний
Ег	8	26	27	23	16
Кг	8	26	26	22	18

Нами було обчислено індекс готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища за формулою:

$d \in I_{gr.got}$ – індекс групової готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища; k – кількість показників (компонентів) готовності до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища, тобто $k=3$; $РГВ$ – кількість менеджерів групи (у %), які досягли високого рівня за певним показником; $РГД$ – кількість менеджерів групи (у %), які досягли достатнього рівня за певним показником; $РГС$ – кількість менеджерів (у %), які досягли середнього рівня за певним показником; $РГз$ – кількість менеджерів (у %), які досягли низького рівня за певним показником; $РГН$ – кількість менеджерів (у %), які досягли незадовільного рівня за певним показником.

Кожному рівню було присвоєно певну кількість балів: високому рівню – 5 балів; достатньому – 4 бали, середньому – 3 бали, низькому – 2 бали; незадовільному – 1 бал. Отже, показниками індексу групової готовності виступили: 1 – 1,75 – незадовільний; 1,76 – 2,4 – низький; 2,5 – 3,25 – середній; 3,26 – 4, 25 – достатній; 4, 26 – 5 високий.

Також було обчислено індекс готовності менеджерів освіти, які брали участь в експерименті, до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища:

Тобто, індекс готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища експериментальної групи становив 2,84, що відповідає середньому рівню. Аналогічно було визначено індекс для менеджерів освіти контрольної групи. Він становив: *I_{гр. кот.}* (Кг) = 2,83 (середній рівень).

На базі отриманих результатів виявлено вихідні рівні готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища.

Високий рівень засвідчили менеджери освіти, в яких наявні позитивно орієнтовані професійні плани щодо образу сучасної школи, ставлення до інноваційних процесів та управлінської діяльності, усвідомлює різноманітність структурних компонентів всієї навчально-виховної діяльності. Менеджер освіти *знає і розуміє* загальні основи управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та види, типи, засоби й форми нововведень у ЗОШ; загальні основи професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти, види та методи аналізу, процес та етапи аналітичної діяльності, специфіку використання різних методів аналізу в професійній діяльності. Володіє *уміннями і навичками* здійснювати наукове обґрунтування явищ, феноменів, ситуацій психолого-педагогічного та управлінського характеру; розробляти науково-методичні рекомендації, використовувати провідні технології інформаційно-комунікаційного обміну, організовувати та управляти комунікаційними процесами в закладах освіти; створювати умови та використовувати різні технології для подолання комунікаційних бар'єрів; розробляти, реалізовувати та управляти проектами в установах освіти; використовувати неординарні підходи щодо прийняття рішень у професійній діяльності; технології управління персоналом, організаційним розвитком, процесом впровадження інновацій.

Здатний *оцінювати* результати впровадження інновацій; розробляти пропозиції та рекомендації щодо покращення/модернізації/ удосконалення досягнень закладу освіти, професійної діяльності персоналу, іміджу та перспектив розвитку освітньої установи.

Достатній рівень характеризується сформованістю в менеджера освіти певного образу сучасної школи, позитивним ставленням до розвитку школи, до індивідуальних процесів у школі; прагненням до покращення ефективності управлінської діяльності, завжди готов до отримання нових професійних знань, умінь та навичок, наявні навички самоаналізу особистої поведінки. Менеджер освіти *знає і розуміє* загальні основи управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та види, типи, засоби й форми нововведень у ЗОШ; загальні основи професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти, види та методи аналізу, процес та етапи аналітичної діяльності, специфіку використання різних методів аналізу в професійній діяльності, допускає неточності. Володіє *уміннями і навичками* здійснювати наукове обґрунтування явищ, феноменів, ситуацій психолого-педагогічного та управлінського характеру; розробляє науково-методичні рекомендації, однак не завжди враховує фактори впливу, умови та ситуацію; використовує провідні технології інформаційно-комунікаційного обміну, організовує та управляє комунікаційними процесами в закладах освіти; створює умови та використовує різні технології для подолання комунікаційних бар'єрів; виникають труднощі при розробці проекту, але вміє їх реалізовувати та управляти ними; не завжди доречно використовує неординарні підходи щодо прийняття рішень у професійній діяльності; технології управління персоналом, організаційним розвитком, процесом впровадження інновацій. Здатний *оцінювати* результати впровадження інновацій; розробляти пропозиції та рекомендації щодо покращення/ модернізації/ удосконалення досягнень закладу освіти, професійної діяльності персоналу, іміджу та перспектив розвитку освітньої установи; допускає не істотні неточності при аналізі проблеми, виникають труднощі і допускають одну-дві помилки при синтезі.

Середній рівень відрізняє менеджерів освіти невмінням враховувати колективні інтереси, підвищує оцінювання вчинків колег, учнів, неадекватне відношення до педагогічних впливів; не сформованість чіткого образу сучасної школи, занижена самооцінка власної діяльності, прагне до самостійного прийняття рішень. Менеджер освіти *знає і розуміє* загальні основи управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та види, типи, засоби й форми нововведень у ЗОШ; загальні основи професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти, види та методи аналізу, процес та етапи аналітичної діяльності, однак тільки подекуди враховує специфіку використання різних методів аналізу в професійній діяльності; однак не завжди доречно застосовує знання, допускає декілька помилок. Володіє *уміннями і навичками* здійснювати наукове обґрунтування явищ, феноменів, ситуацій психолого-педагогічного та управлінського характеру; розробляє науково-методичні рекомендації, тільки подекуди правильно враховує фактори впливу, умови та ситуацію; використовує провідні технології інформаційно-комунікаційного обміну, організовує та управляє комунікаційними процесами в закладах освіти; створює умови та використовує різні технології для подолання комунікаційних бар'єрів; виникають труднощі при розробці проекту, але вміє їх реалізовувати та управляти ними; не завжди доречно використовує неординарні підходи щодо прийняття рішень у професійній діяльності; технології управління персоналом, організаційним розвитком, процесом впровадження інновацій, недоцільно використовує знання на практиці, не завжди спроможний виправити всі недоліки. Здатний *оцінювати* результати впровадження інновацій, але не завжди об'єктивно; розробляти пропозиції та рекомендації щодо покращення/модернізації/ удосконалення досягнень закладу освіти, професійної діяльності персоналу, іміджу та перспектив розвитку освітньої установи; допускає неточності при аналізі проблеми, виникають труднощі і допускають дві і більше помилок при синтезі, результати якого достатньо поверхові.

Низький рівень характеризується негативним ставленням керівника до інноваційних процесів у школі, до управлінської діяльності, слабким усвідомленням сучасних компонентів структури навчально-виховної діяльності, відсутністю критично мислити, підвищене критичне ставлення до колег, учнів. Менеджер освіти припускає помилки у

більшості запропонованих завдань, *знає і розуміє* загальні основи управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та види, типи, засоби й форми нововведень у ЗОШ; загальні основи професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти, види та методи аналізу, процес та етапи аналітичної діяльності, однак не враховує специфіку використання різних методів аналізу в професійній діяльності. Володіє *уміннями* здійснювати наукове обґрунтування явищ, феноменів, ситуацій психолого-педагогічного та управлінського характеру; розробляє науково-методичні рекомендації, але не враховує фактори впливу, умови та ситуацію; не використовує провідні технології інформаційно-комунікаційного обміну, не вміє розробити проект, недоречно використовує неординарні підходи щодо прийняття рішень у професійній діяльності; технології управління персоналом, організаційним розвитком, процесом упровадження інновацій, недоцільно використовує знання на практиці, не може виправити всі недоліки. Не завжди спроможний *оцінювати* результати впровадження інновацій, намагається розробляти пропозиції та рекомендації щодо покращення /модернізації/ удосконалення досягнень закладу освіти, професійної діяльності персоналу, іміджу та перспектив розвитку освітньої установи; допускає помилки при аналізі проблеми.

Незадовільний рівень характеризується найбільш негативним ставленням менеджера освіти до розвитку школи, до впровадження інноваційних процесів, схильний до однотипних дій, нездібний змінити дії чи відношення, коли це вимагають об'єктивні умови (високий рівень ригідності). Менеджер освіти припускає помилки у більшості запропонованих завдань, *знає і розуміє* загальні основи управління в галузі освіти (принципи, методи, форми тощо) та види, типи, засоби й форми нововведень у ЗОШ; загальні основи професійно-комунікативної діяльності менеджерів освіти, види та методи аналізу, процес та етапи аналітичної діяльності, однак не враховує специфіку використання різних методів аналізу в професійній діяльності, оскільки знання досить поверхові. На завжди володіє *уміннями* *доречно* здійснювати наукове обґрунтування явищ, феноменів, ситуацій психолого-педагогічного та управлінського характеру; намагається розробляти науково-методичні рекомендації, але не враховує фактори впливу, умови та ситуацію; не використовує провідні технології інформаційно-комунікаційного обміну, не вміє розробити проект, не використовує неординарні підходи щодо прийняття рішень у професійній діяльності; технології управління персоналом, організаційним розвитком, процесом впровадження інновацій, недоцільно використовує знання на практиці, не може виправити всі недоліки. Нездатний *оцінювати* результати впровадження інновацій на будь-якому рівні; намагається аналізувати, але допускає безліч помилок.

Отже, за результатами проведеного дослідження виявлено недостатню готовність менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища. Це вимагає розробки відповідної методики підготовки менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища, комплексу інформаційно-методичних матеріалів щодо управління процесом впровадження інновацій в галузі освіти, зокрема на регіональному та місцевому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В. Й. Психологічні особливості управління інноваційними процесами в школі: Монографія / В.Й. Бочелюк. – Дніпропетровськ: «Січ», 2003. – 343 с.
2. Гавриш І. В. Теоретично-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : Автор. дис. ... доктор. пед. наук: 13.00.04. / І.В. Гавриш. – Харків., 2006. – 36 с.
3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
4. Кубицький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : Автор. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. О. Кубицький. – К., 2001. – 20 с.
5. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека / Н.Д. Левитов / – М.: Просвещение, 1964. – 344 с.
6. Ліненко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: Монографія / Алла Францівна Ліненко / Акад. пед. наук України; Півд. укр. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса: ОКФА, 1995. – 80 с.
7. Пенькова Р.И. Формирование у студентов педагогического института готовности к работе классного руководителя: Автор. дисс. ... канд. пед. наук. 13.00.01 / Р.И. Пенькова. – Л., 1978. – 24 с.
8. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте / А.Ц. Пуни. – Ленинград: Изд-во ГДОИФК, 1973. – 32 с.
9. Пушкин В.Н., Нерсесян Л.С. Железнодорожная психология / В.Н. Пушкин, Л.С. Нерсесян. – М.: Транспорт, 1972. – 239 с.
10. Разборова Л.И. Психологические вопросы готовности студентов педвуза к работе в дошкольных учреждениях: Автор. дисс. ... канд. псих. наук. 19.00.01 / Л.И. Разборова. – М., 1979. – 16 с.
11. Ширинский В.И. Воспитание у старшеклассников готовности к производительному труду в сфере промышленного производства: Автор. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.И. Ширинский. – М., 1975. – 22 с.

Подано до редакції 10.06.09

РЕЗЮМЕ

В статті науково обґрунтована структура і охарактеризовані рівні готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища.

РЕЗЮМЕ

У статті науково обґрунтовано структуру та схарактеризовано рівні готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в умовах інноваційного середовища.

SUMMARY

The article gives the scientific basis of the structure and characterizes the levels of educational managers' readiness to professional activity in terms of innovation environment.

Ключевые слова: готовность, инновационная среда, менеджеры образования, профессиональная деятельность.

Ключові слова: готовність, інноваційне середовище, менеджери освіти, професійна діяльність.

Keywords: readiness, innovation environment, educational managers, professional activity.
